

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากการแถลงของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ในแผนพัฒนาแรงงานและสวัสดิการสังคม ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2540-2544) ระบุว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศในปี 2544 ในภาคเกษตรจะมีแนวโน้มลดลงเหลือเพียงประมาณร้อยละ 8 - 9 ในขณะที่สัดส่วนสาขาพาณิชยกรรมและบริการซึ่งประกอบด้วย ธุรกิจโรงแรม ธนาคาร ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ภัตตาคารและร้านอาหาร เป็นต้น คาดว่าจะสูงถึงประมาณร้อยละ 41 ดังนั้นภาคธุรกิจนี้จะเป็นแหล่งแรงงานและเป็นแหล่งการจ้างงานที่มีฐานกว้างขวางกระจายทั่วประเทศไทย นอกจากนี้กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมยังได้ชี้ให้เห็นว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตและการใช้แรงงานเชิงพาณิชย์ ประกอบกับการขยายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อรายได้ อาชีพ ในภาคเกษตรกรรมโดยตรง ด้วยเหตุดังกล่าวเกษตรกรรายย่อยที่ยังยากจนอยู่ซึ่งมีแหล่งอาศัยในชนบทจึงพากันเคลื่อนย้ายไปขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการควบคู่ไปกับอาชีพเกษตรกรรม (กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2539)

จากการสำรวจแรงงานภาคเกษตรและแรงงานในภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ แสดงในตาราง 1.1 พบว่า แรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงอยู่ตลอดเวลา จากจำนวน 20.4 ล้านคนในปี 2532 เหลือ 12.1 ล้านคนในต้นปี 2543 (หรือลดลงร้อยละ 40.7) ในขณะที่อุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ทุกประเภทมีจำนวนเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 50.0 เช่น แรงงานในอุตสาหกรรมประเภทบริการ จากจำนวน 3.0 ล้านคนในปี 2532 เพิ่มขึ้นเป็น 5.0 ล้านคน ในปี 2543 (หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 67.7) เป็นต้น และจากการสำรวจดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจนับตั้งแต่ปี 2540 จนถึงปี 2543 แรงงานในภาคเกษตรกรรมยังมีอัตราการลดลงร้อยละ 27.5 ในขณะที่อุตสาหกรรมอื่นเกือบทุกประเภทกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น คงเว้นแต่อุตสาหกรรมก่อสร้างที่มีอัตราการลดลงเช่นเดียวกับภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตอีกเช่นกันว่า ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมประเภทหัตถกรรมและบริการ แรงงานมีอัตราการขยายตัวเพิ่มสูงกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

จากข้อสังเกตเหล่านี้เพียงพอที่จะสรุปได้ว่า แรงงานในภาคเกษตรกรรมได้เคลื่อนย้ายไปยังภาคเศรษฐกิจประเภทอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม เพราะมีการขยายตัวของ

เศรษฐกิจทำให้เกิดความต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น กิจกรรมในภาคเศรษฐกิจอื่นจึงดึงดูดแรงงานให้เคลื่อนย้ายออกไปจากภาคเกษตรกรรม (จิระ บุรีคำ, 2537) การเคลื่อนย้ายในลักษณะนี้เกิดขึ้นเพราะมีความแตกต่างระหว่างรายได้ในเมืองและชนบท และมีโอกาสที่จะได้ทำงานในเมือง ซึ่งหนึ่งในการเคลื่อนย้ายไปนั้นจะเข้าไปสู่แรงงานในสถานประกอบการเล็ก ๆ หรืองานบริการ (วิโรจน์ สารัตนะ, 2532)

สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปภาคอุตสาหกรรมนั้นมีหลายปัจจัยด้วยกันดังนี้ 1) การขยายตัวของเศรษฐกิจในระดับสูงจึงทำให้เกิดความต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคการผลิตที่มีมูลค่าต่ำไปยังภาคการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มสูง 2) ความพอเพียงของพื้นที่ทำกินที่ลดลง 3) การกระจายตัวของเทคโนโลยี ทำให้มีการขจัดแรงงานส่วนเกินออกไป และ 4) การขยายตัวของเมือง (urbanization) เมื่อชนบทถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเมืองในแง่ของความสะดวกของการขนส่งและการคมนาคมอันจะส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานมากขึ้น (จิระ บุรีคำ, 2537) นอกจากนี้ปัจจัยส่วนบุคคลของแรงงานที่มีผลต่อการเข้าร่วมแรงงานจนเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานประกอบด้วย อายุ สถานภาพสมรส และการมีบุตร อัตราค่าจ้าง ภาวะตลาดแรงงาน และโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น (สุมาลี ปิตยานนท์, 2539) ดังนั้นจึงพอกล่าวได้ว่าการเข้าร่วมแรงงานของประชานั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยหลัก 3 ประการ คือ ปัจจัยทางด้านประชากร เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของประชากรจะมีผลกระทบต่อแรงงานและเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคมโดยเฉพาะความเป็นเมือง การศึกษา ความรับผิดชอบในครอบครัว พฤติกรรมของสังคมต่อการจ้างงาน และปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับระดับรายได้และการจ้างงาน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ

จากข้อมูลแสดงในตาราง 1.1 เป็นที่น่าสังเกตว่าอัตราการขยายตัวของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมประเภทหัตถกรรมและบริการในยุคภาวะเศรษฐกิจตกต่ำมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากแนวโน้มการเข้าทำงานของเด็กและเยาวชนในชนบทที่มีอายุระหว่าง 14 – 25 ปี ครอบครัวพบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจึงต้องช่วยเหลือด้านรายได้แก่ครอบครัว โดยมุ่งหน้าเข้าทำงานในสาขาอาชีพต่าง ๆ ได้แก่การเข้าทำงานเป็นพนักงานโรงแรม เป็นพนักงานเสิร์ฟอาหาร เป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม และเป็นพนักงานขายของ เป็นต้น

ตาราง I.1 จำนวนผู้ปฏิบัติงานทำจำแนกตามอุตสาหกรรม พ.ศ. 2532-2543

(หน่วย : พันคน)

ปี ^{1/}	รวม	เกษตรกรรม	หัตถกรรม	ก่อสร้าง	การค้า	ขนส่ง	บริการ	อื่นๆ
2532	30,615.6	20,402.0	2,770.1	718.3	2,921.7	663.6	2,957.2	182.4
	(100.0)	(66.6)	(9.0)	(2.3)	(9.5)	(2.2)	(9.7)	(0.6)
2533	30,843.7	19,725.7	3,132.7	1,026.4	2,976.2	732.9	3,065.0	184.3
	(100.0)	(64.0)	(10.2)	(3.3)	(9.6)	(2.4)	(9.9)	(0.6)
2534	31,138.4	18,777.4	3,465.1	1,178.4	3,477.2	834.0	3,225.8	180.2
	(100.0)	(60.3)	(11.1)	(3.8)	(11.2)	(2.7)	(10.4)	(0.6)
2535	32,384.7	19,704.8	3,600.2	1,318.7	3,399.1	779.3	3,366.8	215.4
	(100.0)	(60.8)	(11.1)	(4.1)	(10.5)	(2.4)	(10.4)	(0.7)
2536	32,152.6	18,244.6	3,961.1	1,475.0	3,704.2	879.4	3,667.9	220.0
	(100.0)	(56.7)	(12.3)	(4.6)	(11.5)	(2.7)	(11.4)	(0.7)
2537	32,095.0	17,960.3	3,851.0	1,698.0	3,617.7	858.0	3,859.8	249.9
	(100.0)	(56.0)	(12.0)	(5.3)	(11.3)	(2.7)	(12.0)	(0.8)
2538	32,575.0	16,929.3	4,376.9	1,846.0	4,094.5	986.6	4,121.7	219.8
	(100.0)	(52.0)	(13.4)	(5.7)	(12.6)	(3.0)	(12.7)	(0.7)
2539	32,232.3	16,127.1	4,334.2	2,171.9	4,341.5	953.7	4,094.2	209.3
	(100.0)	(50.0)	(13.4)	(6.7)	(13.5)	(3.0)	(12.7)	(0.6)
2540	33,162.3	16,691.2	4,291.9	2,020.7	4,601.1	980.3	4,342.1	234.6
	(100.0)	(50.3)	(12.9)	(6.1)	(13.9)	(3.0)	(13.1)	(0.7)
2541	30,974.8	15,048.0	4,419.9	1,286.2	4,463.9	996.4	4,523.6	236.4
	(100.0)	(48.6)	(14.3)	(4.2)	(14.4)	(3.2)	(14.6)	(0.8)
2542 ^{2/}	31,397.8	14,888.5	4,537.9	1,286.5	4,787.1	946.9	4,719.4	231.0
	(100.0)	(47.4)	(14.5)	(4.1)	(15.2)	(3.0)	(15.0)	(0.7)
2543 ^{3/}	30,420.5	12,095.4	5,239.1	1,822.6	5,039.9	1,019.1	4,959.3	244.8
	(100.0)	(39.8)	(17.2)	(6.0)	(16.6)	(3.4)	(16.3)	(0.8)

ที่มา : รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2532 - 2543 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ : ^{1/} เป็นข้อมูลการสำรวจแรงงานรอบที่ 3^{2/} เป็นข้อมูลการสำรวจแรงงานรอบที่ 4^{3/} เป็นข้อมูลการสำรวจแรงงานรอบที่ 1

ตัวเลขในวงเล็บคือค่าร้อยละ

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านแหล่งท่องเที่ยว และมีชื่อเสียงทางด้านศิลปวัฒนธรรม ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเชียงใหม่ในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจภายในประเทศได้ส่งผลกระทบต่อด้วยไม่น้อย ผลกระทบเหล่านี้ส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่นกัน ดังแสดงในตาราง 1.2 พบว่า ในปี 2542 และปี 2543 แรงงานในภาคเกษตรกรรม ก่อสร้าง และพาณิชยกรรม ลดลงร้อยละ 9.47 29.67 และ 19.99 ตามลำดับ ในขณะที่แรงงานภาคอุตสาหกรรมหัตถกรรม สาธารณูปโภคและสาธารณสุข การขนส่งและบริการ เพิ่มขึ้นร้อยละ 40.36 8.28 83.04 และ 13.36 ตามลำดับ จากข้อมูลทำให้เห็นข้อเท็จจริงว่าเกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตร และก่อสร้าง ไปสู่ภาคอุตสาหกรรมอื่น ๆ และการเคลื่อนย้ายดังกล่าวอุตสาหกรรมภาคบริการยังเป็นเป้าหมายในการเข้าหางานทำอยู่ด้วย

ตาราง 1.2 จำนวนแรงงานในภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2541-2543

(หน่วย : คน)

ภาคอุตสาหกรรม	2541 ^{1/}		2542 ^{1/}		2543 ^{2/}		% ^{3/} เปลี่ยนแปลง
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
เกษตรกรรม	358,299	43.5	401,783	45.5	363,754	41.5	(9.47)
การขุดแร่	1,811	0.2	725	0.1	-	-	-
หัตถกรรม	134,499	16.3	114,613	13.0	160,875	18.3	40.36
ก่อสร้าง	49,884	6.1	46,074	5.2	32,404	3.7	(29.67)
สาธารณูปโภค/สาธารณสุข	2,096	0.3	4,782	0.5	5,178	0.6	8.28
พาณิชยกรรม	112,692	13.7	153,460	17.4	122,786	14.0	(19.99)
การขนส่ง	19,214	2.3	13,051	1.5	23,889	2.7	83.04
บริการ	144,414	17.5	148,093	16.8	167,877	19.1	13.36
ระบุอุตสาหกรรมไม่ชัดเจน	-	-	-	-	-	-	-
รวม	822,908	100.0	882,580	100.0	876,761	100.0	(0.66)

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ (2543)

หมายเหตุ : ^{1/} เป็นข้อมูลการสำรวจแรงงานรอบที่ 4

^{2/} เป็นข้อมูลการสำรวจแรงงานรอบที่ 3

^{3/} การเปลี่ยนแปลงระหว่างปี 2542/2543

ปัจจุบันอุตสาหกรรมบริการในเขตอำเภอเมืองยังมีความสามารถในด้านการรองรับแรงงานที่เคลื่อนย้ายมาจากแหล่งอุตสาหกรรมหรือแรงงานจากภาคชนบทได้อีก โดยเฉพาะภาคบริการในธุรกิจภัตตาคารในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้บริหารธุรกิจภัตตาคารในจังหวัดเชียงใหม่บางแห่ง พบว่าพนักงานบริการส่วนใหญ่มีภูมิลำเนานอกเขตอำเภอเมืองและมาจากชนบท และยังเห็นว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว ธุรกิจภัตตาคารยังสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้อีกและได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจไม่สูงมากนักเหมือนธุรกิจอื่นๆ จึงสามารถรองรับแรงงานได้จำนวนมากและเชื่อว่าแรงงานเหล่านั้นส่วนใหญ่จะมาจากชนบท ด้วยเหตุดังกล่าวผู้ศึกษาจึงมีความประสงค์จะศึกษาเพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ธุรกิจภัตตาคาร จึงทำการศึกษาเพื่อหาปัจจัยที่มีผลเหล่านั้นจากพนักงานในธุรกิจภัตตาคารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และเปรียบเทียบกับแรงงานอื่นที่ไม่ได้ทำงานในธุรกิจภัตตาคาร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของแรงงานที่ทำงานในธุรกิจภัตตาคาร ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมแรงงานในธุรกิจภัตตาคาร ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงข้อมูลลักษณะทั่วไปของแรงงานในธุรกิจภัตตาคาร ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมแรงงานในธุรกิจภัตตาคารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ ได้จำกัดขอบเขตการศึกษาการเข้าร่วมตลาดแรงงานในภาคบริการ โดยเฉพาะธุรกิจภัตตาคารในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจำนวนพนักงานตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป และเป็นพนักงานในระดับปฏิบัติงานเท่านั้น โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มกำลังแรงงานไร้ฝีมืออื่นๆ ซึ่งทำงานในจังหวัดเชียงใหม่ที่ไม่ใช่ธุรกิจภัตตาคาร แต่มีลักษณะทั่วไปเช่นเดียวกับกลุ่มกำลังแรงงานที่เข้าร่วมตลาดแรงงานในธุรกิจภัตตาคาร

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

สถานประกอบการ หมายถึง สถานประกอบการที่ประกอบธุรกิจภัตตาคาร อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ธุรกิจภัตตาคาร หมายถึง สถานประกอบการที่ประกอบธุรกิจจำหน่ายอาหาร และเครื่องดื่ม ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และมีพนักงานตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป

แรงงาน หมายถึง พนักงานในธุรกิจภัตตาคาร เป็นลูกจ้างรายวัน รายเดือน หรือลูกจ้างที่มีกำหนดเวลาจ่ายค่าตอบแทนที่ชัดเจนในรูปแบบอื่น

กำลังแรงงาน หมายถึง ประชากรอายุในวัยทำงาน ซึ่งกำลังทำงานหรือไม่ทำงานแต่มีงานประจำ รวมทั้งผู้ที่ไม่ได้ทำงานแต่หางานทำ หรือไม่ได้หางานทำแต่พร้อมที่จะทำงาน และผู้ที่กำลังรองานตามฤดูกาลอยู่ (สุมาลี ปิตยานนท์, 2539)